

Fazıl Hüsnü Dağlarca Şiiri

Bölüm VI. Yaklaşımlar

zeki z kırmızı

2017

VI. ARA BÖLÜM: Yaklaşımlar

Dağlarca okumamın ortasında biraz soluklanıp başka Dağlarca okuma ve yorumlarına gözetmanın belki tam sırası. Kuşkusuz Dağlarca'nın uzun şiir yaşamı boyunca hakkında sayısız yazı özellikle dergilerde yayımlanmış olmalı. Hakkında yapılmış tüm yayınların eleştirel (kritik) bir derlemesini yapmak, kendi kitap ve yazılarıyla birlikte eşsiz bir çalışma olacaktır ama bir o denli de zor. Belki bir özel görevli topluluk üstlenmeli tasar olarak böylesi bir çalışmayı. Yapıt baskılarının da eleştirel ve karşılaştırmalı elden geçirilmesi olmazsa olmaz. Bu toplum kurumları, üniversiteleriyle (!) birlikte, dilinin ozanına eksiksiz ve özel bir toplubasım borçludur.

Bu bölümde ilk yayın sırasına göre Dağlarca üzerine kitaplaşabilmiş önemli birkaç yayına bakacağım. Kafama takılan noktalara odaklanacak, şiiri anlama konusunda önerme niteliği taşıyan yargı ve yorumları önceleyeceğim. Araştırmamız boyunca gözlemediğim şey, Dağlarca'nın kendi şiiri konusunda en geniş uzlaşmayı sağlamış, buna karşılık kişi olarak genelde uzak durulmuş, erişilmez biri olduğu. Öyle yüksek bir çıta ki yüksek atlamacılar çitanın altında en iyi başarıyı tutturmanın peşinde yarışıyorlar diyesim var şakayla karışık.

Öte yandan ölümünün ardından Beşiktaş Belediyesi'nin (CHP) kurumsal desteğiyle yürütülen ve ilk 2015 yılı için verilen Fazıl Hüsnü Dağlarca Şiir Ödülü arkasında epeyce tartışma yaratmış görünüyor. Ödülü paylaşan iki şair ve kitapları: Şükrü Erbaş (**Pervane**), Ömer Erdem (**Pas**). Ödülü veren seçiciler kurulu ise şöyle: Ataol Behramoğlu, Doğan Hızlan, Enver Ercan, Ertan Mısırlı, Haydar Ergülen, Sennur Sezer, Tarık Günersel. 2016 yılı (2.) ödülleri ise Adnan Özer (**Yol Şarkıları**) ve Cenk Gündoğdu (**Harap**) arasında paylaşıldı. Seçici kurul: Arife Kalender, Ataol Behramoğlu, Doğan Hızlan, Enver Ercan, Ertan Mısırlı, Haydar Ergülen, Tarık Günersel.

Bunca dedikodu yeter. Şimdi Ahmet Soysal'a, Dağlarca'nın belki en iyi, en yakın, önemli izleri olan felsefeciye bakalım: **Arzu ve Varlık. Dağlarca'ya Bakışlar**. Soysal iki baskıya küçük öndeyiler yazıp içerik düzeniyle ilgili bilgiler veriyor. İki bölümlü kitabının başına Dağlarca'yla **Uzaklarla Giyinmek** (1990) yapıtı çerçevesinde yaptığı söyleşisini koymuş (1996). Dağlarca'ya, ona olan yaklaşımlarda genel bir yüzeysellik, sığlık bulduğu izlenimini aktarıyor konuşmasının başında. Ve şiirin aydınlatılması, eleştirisi hakkında düşüncelerini öğrenmek istiyor. Dağlarca, şiiri önceki şiirin aydınlattığını, okurun tüm şiire bakması gerektiğini söylüyor. Eleştirmenin ise, nesnellik kalkarıyla özü kaçırabileceğini (körleşebileceğini) imliyor. Düşüncelerle değil el yordamıyla yürütülen eleştiriye karşı. Ona göre *Güzellik* çoğu kez *Doğru*'yu da *Yanlış*'i da döndürür. Felsefe ise evren rahminde büyüyen bebektir. Adını bazen felsefe, bazen şiir koyarlar. Bir yerde dil için şöyle diyor: "...*Dizeler dilindir; ne mutlu bana ki benimle kendilerini duyurmuşlardır. Ne mutlu okuyucularıma ki bu güzel olayın benimle tanıştı olmaktadır.*" (14) Ve ekliyor. Önemli: "*Yazınlar, dillerin toplumlara gözle görülmeyen bireyler gibi girmelerinden, bireyler gibi girdikleri toplumu eğitmelerinden, devrimlere ulaştırmalarındandır. Sizin 'Toplum Şiirleri' dediğiniz yapıtlarım, kapıma gelen, çağırımlarıyla beni uyandıran, belki de benim yerime masaya oturan, okuduklarınızı yazdıran o sözcüklerdir (...)* Bu dildir çünkü hepimize egemen olan." (15)

Birinci bölümün ilk yazısı **Varlığın Şairi**'nde Soysal, 70-80'lerden beri Dağlarca'nın yazın çevresinden dışlandığını belirterek giriyor konuya. Ona göre Dağlarca Türk şiirinin "*en büyük şair*"... (19) Yargısının gerekçesi ilginç ama: Bu sürede Türk şiirinin gerilemesi... Soysal'ın tartışmacı, bileylenmiş dili

ikiyüzlülüğümüze savaş açıyor. “*Dağlarca'nın şiirini duymaya toplum olarak ve bu toplumun yansıması edebiyat çevresi olarak hazır değiliz.*” (20) Dağlarca'nın geçmişte yüceltilişini de önemli ölçüde yanlış anlamaya, yorumlamaya bağlayan yazar, “*Dağlarca'ya zararı dokunmuş bir Dağlarca imajı*”ndan söz ediyor; Peyami Safa, Orhan Burian ve Cemal Süreya'yı ayrı tutarak. (20) Dağlarca “*epik ve toplumsal şiirlerini bilinçli olarak daha yüzeyde olanaklarla*” (20) yazmıştır. Aynı şey, benzer kaygılardan yola çıkılarak yazılan (kolay, ileten, eğiten, dizeyle konuşan) çocuk şiirleri için de söylenebilir ona göre. Öyleyse ilk yapılacak iş, bu ‘*imaj*’lardan kurtulmak. Öncelikle temel yapıtlara bakılmalıdır. Temel yapıttan amaçladığını şöyle özetliyor: “*Çok büyük bir ses ve ritm ustalığı.*” (20) “*Büyük bir biçimsel ve düşünsel yoğunluk (...) Doğal akış içinde yoğunluk (...) İmge zenginliği içeren bu yoğunluğun özelliği yalınlıktır (...) Ve çoğuldur aynı zamanda.*” (21) “*Düşünsel yoğunluğunun kaynağı felsefi ve 'metafizik' konulara yönelmesi*” (21): Gövde, zaman, ölüm, vb. Bu izleksel derinlik onu Nietzsche, Heidegger, Merleau-Ponty, Levinas'ın yanına taşıyor. “*Varlığın somutluğunun şairidir Dağlarca. Ama kısaca belirtmek gerekirse: somutun yaklaşımındaki yoğunluk soyuta açılabilir şiirinde.*” (21) Kısa yıldönümü yazısını (konuşması?) şöyle bitiriyor Soysal: “*'Büyük şiirin' tanımı eğer şuysa –kendi geleneğinin uzantısında en üstün dil ve biçim yetkinliğiyle, Varlığın ve Başka İnsanın yaklaşımında anlam derinliğini birleştiren ve yenilik oluşturan bir şiir- Dağlarca'nın yapısı büyüktür, çağımız, toplumumuz ve edebiyat çevremiz için fazla büyük.*” (22) Oldukça kısa kalmış bu yazıya birçok yönden eleştiri getirilebilir, tepkiselliği içeriğini karartıyor denebilir. Dağlarca'nın şiirlerini bunca keskin balta ya da bıçakla birbirinden ayırmak doğru mu bilemiyorum? Öte yandan Dağlarca hiç felsefe yapmamış, şiir yazmıştır ve şiir yazmasını *durma, duruş* olarak anlamak iyi olabilir.

İkinci yazı: **Bugün Dağlarca**. Önce Türkçeyle ilişkisini açıyor Dağlarca'nın Ahmet Soysal. Türkçe derken yalnızca öztürkçeyi anlamadığını yazısının başında belirtmeyi gerekli buluyor ve yanlış yapıyor. Dağlarca'nın şiir kurma tasarısı Türkçeyi Türkçeleme tasarısıdır, 1935'te bile. Ama Türkçeyi “*Türkçe estetiği*” (23) olarak anlaması bana da doğru geldi felsefecimizin. Bunu Türkçe yoğunluğuyla, yoğunluğu da sözcük titizliği, ekonomisi ve dilbilgisi yasalarıyla (!) ilişkilendiriyor. Büyük şiir dilden yola çıkarak düşünür yaygın kanının tersine, düşünce sonradan dile dökülmez. İmge dilin maddesinden türer. (Bu yargıya da sakınımla yaklaşma yanlısıyım, hemen belirteyim.) Yoğun imge, ses ve dizem yetmezdi Dağlarca şiirini yeni yapmaya: “*Dağlarca'nın şiirini yeni yapan, onun, en büyük anlarında, söylemsel olmayışıdır. İmge içindir Dağlarca'nın şiiri, imgelerin kurduğu uzam içindir.*” (25) Yine karışmadan edemeyeceğim. Soysal imge yapısı, siyasetinden ne anlıyor, biraz karışık. İmgelenmiş bir dil nasıl aynı zamanda söylemsel (siyasal) olmaz? Söylemsellikle ne anlaşıldığı gerçekten çok önemli. Tumturaklı bir dışavurum ise anlaşılan, bu her şeyi daha karıştırır. (Düpe)düz anlama girişimi ise boşuna bir uğraşıdır ki ben de katılıyorum bu noktada Soysal'a. Düz anlama başka boyuttan bir ‘*metafizik*’ anlam yüklenmektedir. Şiir kalma koşuluyla varlık sorusunu sorabilir şair. Yine bir keskin dil örneği olarak: “*Oysa günümüzün [1999, 2007?-zzk] kompleksli Türk Edebiyatı, daha doğrusu onun tekeli birtakım iktidar oyunlarıyla ellerinde bulunduranlar, 'bilgili', hem 'geleneğe' –ya da Osmanlılığa- bağlı hem de yenilikçi ve 'felsefi' görünmek için birtakım göndermeler içinde çuvallamaktadır.*” (26) Öztürkçeci Dağlarca dönemiyle birlikte (1948) Dağlarca şiiri “*söylemselleşir*”. Öte yandan eski anlayışıyla da şiir yazmayı sürdürmüştür şairimiz: **Aylam** (1963), **Uzaklarla Giyinmek** (1990). Soysal'a göre 50 ve 70 arası Dağlarca ünü yanlış bir görüntüyle (Kurtuluş savaşı, Toplum, Çocuk) oluşmuş, oluşurken Dağlarca şiiri yitirilmiştir. Bu noktada yapılan Dağlarca'nın Eski Türkçe dönemi ve öztürkçe dönemi şiiri biçiminde ayırım bana (**zzk**) göre yanlış.

Bunu eski içerik, yeni içerikle anlamaya çalışıyor Soysal. “*Dağlarca eski dilin ‘sabit’ olanaklarından, yeni dilin ‘kurgusal’ olanaklarına geçmeyi seçmiştir.*” (28) 1968-98 yılları arasında 30 yıllık Dağlarca şiirine göz attığı yerde ise özellikle **Haydi** (1968), **Kuşayak** (1972), **Arkaüstü** (1974), **Şeyh Galib’e Çiçekler** (1986), **Uzaklarla Giyinmek** (1990) adlı kitapların öne çıktığını, yenilik (!) açısından eşsiz olduklarını belirtmeden geçemiyor. **Haydi**’deki her dördlüğün bir ‘mikrokosmos’ olduğunu, **Kuşayak** için dünya yazınında çocuklara seslenen böylesi yoğun ve ödünsüz yapıt bulunmadığını, **Arkaüstü**’de bir çocuk-evren yaratıldığını, **Şeyh Galib’e Çiçekler**’de modernlik ve geçmişin birleştirildiğini, **Uzaklarla Giyinmek**’te ise döneminin en ‘iddialı’ yapıtı olarak felsefi tematiğin doruğa çıkarıldığını kısaca vurguluyor Ahmet Soysal. Poetika artık kendi ölçütlerini koymaktadır.

Dağlarca’ya Bütüncül Bakış: Üç Başyapıt adlı yazıda umulur ki yukarıdaki derme çatma, tümlükten yoksun, aslında çok da özgün sayılamayacak Dağlarca yorumları bir çerçeveye oturtulabilmiş olsun. Bakalım. Yazıda ele alınan üç Dağlarca yapıtı: **Çocuk ve Allah** (1940), **Âsû** (1955, 1967), **Uzaklarla Giyinmek (Sığmazlık Gerçeği)**, 1990). Günümüz eleştirisinin en büyük görevi bu üç yapıtı ‘incelemek’tir. Soysal bütüncül bakışın altını çiziyor ısrarla. Kendisi bu yazıda böyle bir şeyi deniyor. Önce Dağlarca’nın tasarına, “*soru soran bir şiir*” (33) adını veriyor: “*Bir zamanlar metafizik şiir denilen temel şiir güdümünün Türk edebiyatı içindeki en yetkin temsilcisidir.*” (33) **Çocuk ve Allah**’taki beyitlere bölünmüş ve karmaşık imge yapılarının lirik canlılığı temel soruyu (gizi) ‘*çocukluk niteliği*’ olarak sergiler. İçkin çocukluk, şiiri zamanlayarak, geçmiş/şimdi/geleceği yansılarcasına zaman/ölüm/sonsuzluk eksenini oluşturur ve şiirin akışı yumuşaktır. **Âsû**’da şiirin niteliği çocukluk niteliği düzleminden ayrılmıştır artık. İmgesel alan egemenliği azalmış, güncele, gerçeğe yönelik bakış öne çıkmıştır. “*Gerçeklik yüzeyinde varlıksal anlamın derinliğini yakalama ya da soruşturma, Âsû’yu, Çocuk ve Allah ile başlayan soru soran şiir çizgisinde ikinci büyük adım yapmaktadır.*” (34) İnsancılık (hümanizma) doruk yapmıştır. Söz uzatılmakta, konuşmanın doğal akışını ve dizemini yankılamaktadır. Daha az yazı, daha çok söz olarak tınlamaktadır **Âsû** şiirleri. Ama bu doğallık sözü daha kırılğan yapmakta, sessizlik etkisi yaratmaktadır. Söz tasalıdır. Rilke’yi (**Duino ağıtları, Orpheus Soneleri**, 1912-1922) anımsatırcasına *sürez* (zaman) kavramı varlıkları zaman ve yavaşlığı birleştirmekte, ilişkilendirmektedir. “*Ölüleri yok olmamış, dirileri sonluluk’larının içine hapsedilmiş kılmaktadır.*” (35) (Soysal ‘*değirmisel zaman anlayışı*’, diyor.) Dağlarca’nın ‘*varoluşsal zaman metafiziği*’nde zaman aşılır, ondan taşılır. Sonuç, çizgisel olmayan bir devinedir. **Uzaklarla Giyinmek**’i yayımladığında ise şair 75 yaşındadır. Soru soran şiirine yeni bir açılım getirmektedir. “*Düşünsel-tematik yaklaşım iyice açığa çıkmaktadır.*” (37) Varlık kiplerinin değişik biçimleriyle karşılaşırız. Çağdaş felsefenin soruları şiirin gündemindedir. Her varlık kipi ayrı yazı tipiyle sunulmuş ve ağırlıklı tema *sığmazlık* böyle ayrıştırılmıştır. Sığmazlık, insan özgürlüğünün anlatımı, ‘*ontolojik temel*’, dil (sözcük) anlatısı, benliğin taşma olgusu, güzellik, varoluş tasarısı, doğa olarak belirir şiirde. Ama bu nedenle lirizm yitmiş değildir. Biçimsel yenilikler sürmektedir. Böylelikle A. Soysal, Dağlarca şiirine bütüncül bakışın ilk taslaklarından birini vermiş olduğunu söyler.

İkinci bölümde ilk yazı “**Vücutu Yaratmak**” **Çocuk ve Allah**’ın çözümlemesi. Beden, arzu, pişmanlık kavramları dolayında kitapta yer alan **Vücutu Yaratmak** şiirine odaklanıyor Soysal. Yazının sonunda şöyle diyor: “**Çocuk ve Allah**’ın önemi, Arzunun ve Varlığın ayrı ayrı evetlendiği bir yapıt olmasındadır. Bu arada, Vücutun ayrıcalığı belirlemektedir: hem Arzuda söz konusu olan Vücut olarak, hem de ‘Varlık

ilişkinin' olduğu taban olarak." (64) Yazarımız ayrıca Lacancı bir Dağlarca okuması da öneriyor, şiirde baba örgesine gönderme yaparak.

Arkasından gelen yazıda yine **Çocuk ve Allah**'tan bir şiir, **Talih Açıklığı** çözümleniyor. Son yazı **Taş Devri** (1998) kitabıyla ilgili Dağlarca'nın.

Şunu söylemek yanlış olmayacak. Dağlarca şiirini dert eden, şiirin tüm içolanaklarını ortaya çıkarmaya niyetlenmiş büyük bir anlama çabası, emeği Ahmet Soysal'inki ve belki de Dağlarca hakkında yazılmış en içten, dürüst yazılardan biri.

*

Beyaz Dergisi Dağlarca Özel Sayısı'nda (Sayı 21, 2009) Dağlarca şiirinin o zamana değin basılmamış epeyce bir şiiri var. Sonradan yayımlanan kitaplarına girmiş olmalı. Çünkü Ahmet Soysal Dağlarca yayımcılığı konusunu üstlenmiş görünüyor. Özel sayıda iki de yazı var. İlk yazı Ahmet Soysal'in: **Dağlarca, Dün, Yarın**. Bu yazının önemi kişisel olmasında... Soysal Dağlarca'yla tanışmasından başlayarak serüvenini ayrıntılı biçimde anlatıyor. Bu tanıklık Dağlarca'nın büyük, evrensel şiir emeği için çarpıcı ve önemli. Kaynak yazı sayılmalı. İkinci yazı Turgay Özen'in: **"Dağlara bakmak sevaptır"**. Övücü, yüceltici bir sunuş... Dinsel vurgusu ya da çağrışımı dikkat çekici ama o kadar.

*

Konur Ertop/ Özgen Kılıçarslan editörlüğünde hazırlanan ve TC Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını **Fazıl Hüsnü Dağlarca** kitabı (2. Basım, 2011), Dağlarca üzerine ana başlıklar altında değişik Dağlarca incelemelerini bir araya getiren, belki de ozanımız üzerine en önemli kaynaklardan biri. Yazıların toplandığı bölüm başlıkları ve yazarlar şöyle: **Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Yaşam Öyküsü** (Yalçın R. Yüreğir), **Dağlarca'nın Sanatı ve Yapıtlarıyla İlgili Açıklamaları** (M. Ünlü, Ö. Kılıçarslan, N. Özer), **İncelemeler** (Düşünce Yapısı: A. Behramoğlu, K. Çubuk; Şiir Kuramı: Ö. İnce; Toplu Değerlendirmeler: N. Alpay, O. Kâhyaoğlu, O. Koçak, Ş. Aktaş, D. Hızlan, M. Ş. Onaran, F. Andaç, H. Karakuş, M. Cengiz, M. Köz, A. Kalender, P. Aka, E. Alkan, V. Timuroğlu; Yapıtlarında Toplum Sorunları: Ö. Yağcı, A. Özer, K. Özer, S. Sezer, E. Canberk; Yapıtlarıyla İlgili İncelemeler: **Destanlar**: B. Asiltürk, İ. Kıbrıs; **Havaya Çizilen Dünya**: M. Öneş, **Çocuk ve Allah**: M. R. Şirin, H. Haşal, A. Afacan, A. Timuçin, S. K. Bayıldırın, B. Tarıman, S. Maden, T. Abacı, T. Gönenç; **Çakır'ın Destanı**: M. C. Doğan; **Taş Devri**: A. Ada; **Bati Acısı**: Y. Pazarkaya; **Aylam**: T. Uçarol; **Şeyh Galib'e Çiçekler**: C. Fedai; **Ağtlar**: G. Emre; **Siğmazlık Gerçeği**: M. Asa), **Şiir Çözümlemeleri** (M. Aydınkal, M. Durak, V. Çolak, G. Özmen), **Dil** (Ö. Sözer, T. Yeşilyurt, V. S. Yelok, Ö. Demircan), **Anılar, Görüşler** (A. E. Mısırlı, K. Ateş, C. Bektaş, O. Caymaz, A. Miskioğlu, M. Başaran, E. Berköz, M. Çelik, T. Gönenç), **Ölümsüzlerin Gözünden Dağlarca** (K. Ertop), **Fazıl Hüsnü Dağlarca Kaynakçası**. Bu değerli, bir tür armağan kitapta 65 dolayında yazıyı ayrı ayrı anlamak, değerlendirmek işine girmeyecek, kendimce önemli bulduğum birkaç yazıyla cebelleşeceğim.

Yaşamöyküsü ve kendi anlatılarından çocuk Dağlarca'yı kuşatan aile içi şiir ortamını ("evimizdeki şiir havası") bir kenara yazalım önce: "Evde şiir yazmayan yoktu." (21) Ayrıca Dağlarca ağızından şunu da: "Şiirdeki usun içindedir, ölçülerim, uyaklarım." "Uyak konusu şiirin 'ulusal' yapısıyla ilgili ayrı bir konudur." "Haydi'lerde, söylemek istenilenin dışında tek harf yoktur." (36) Bir yerde de şöyle demiş ozanımız: "Destanlarımda insanlar arasındaki barış, kardeşlik, özgürlük, yurt özgürlüğü amaçlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'mızı anlatan büyük oylumlu yapıtta bile bir damla kan yoktur." (36) Bu düşüncesine katılmakta güçlük çektiğimi söyleyebilirim.

Özdemir İnce'nin (**Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Geleneğin Arka Yüzü**, s.50-57) yazısının girişinde yaptığı benzetme yerindedir: “*Şiiri aramamış onu her nasıl ise bulmuştur. Şiiri salgılamıştır!*” (50) Dağlarca'nın şiir serüvenini ‘ezberleme-unutma’ döngüsü olarak özetleyen İnce, ozanın “*ilk şiirlerinde bile Yahya Kemal'in bulunduğu iddia edilen ‘Türk şiirinin geleneksel sesi’ne bağlanmamış ama geleneksel de diyebileceğimiz genelgeçer bir biçim ve bu biçimin ürettiği sesi kullanmıştır,*” diyor. (52) Ona göre, Dağlarca ilk iki kitabında “*geleneğin içinde yazmaktadır.*” (53) **Çocuk ve Allah**'a eleştirisi budur. İki kitap da “*evrensel şiirsel söylemin farkında değildir.*” Uyaklama yordamı “*manzume havası verir.*” (53) İlk üç yapıtı buluşturan ortak payda ‘mistik boyut’, ‘metafizik’tir. Bunlardaki “*hıza ve istikametini gelenekte bulan şiirlerini, her türlü hazır bilgi ile yazdı. Âsu’dan itibaren şiirlerinde bilgiyi keşfetti, hazır bilgiyi şiirsel bilgiye dönüştürdü.*” (57) Yargısı şudur: “*İlk üç kitabı değil, (araya başka kitaplar girse de) onlardan sonra gelen F. H. Dağlarca’yı dünya şairi yapar.*” Gözde kitapları, **Âsu, Batı Acısı, Hoo’lar, Uzaklara Giyinmek (Sıgmazlık Gerçeği)**’dir Özdemir İnce'nin. Şiirsel söylemi Dağlarca Batı birikiminden özümsememiş, kendi başına yeniden bulmuştur ve (şiirde) devrim, “*ölçülü, uyaklı biçimsel biçim değil, şiirin içerdiği, kapsadığı, soğurduğu, sindirdiği öz’dür. Şiir metninin şiirsel mesajıdır. Şiirde devrim olabilmesi için beş duyumuzun algılama sürecinde de bir devrim olması gerekmektedir.*” (57)

İki Dağlarca’da (58-61) Necmiye Alpay, Dağlarca'nın ‘modernizm’iyle Cumhuriyetin modernizmini birbirinden ayırştırmak için cerrah çabası içerisinde: “*Dağlarca’da gerek ulusal izlemlerde, gerekse dilsel yalınlık meselesinde belirleyici olan, cumhuriyet yönetiminden kaynaklanan bir ahlaki zorlamadan çok, kendi içsel ve düşünsel yöneliminde çocukluğu ve halk oluşu, doğal, doğaya bitişik ve yalın olanı önemsemesidir.*” (59) Dağlarca’yı Cumhuriyet’ten böylece kurtarabildi mi, kuşku.

Orhan Kâhyaoğlu (**Dağlarca'nın ‘Geçiş Dönemi’ Ne Anlama Geliyor?** 62-68) İnce'nin tersine **Çocuk ve Allah**'ta ozanın “*Türkçe şiirde bir yenilik ve mükemmeliyeti yakala*”dığını yazıyor. “*Yepyeni bir imge evreni kurmuştur. Şiirde metafizik bir algı ve duyumsamanın yollarını aralamıştır bu kitap. Baskın olansa sezgileri, dürtüleri ve hayal gücüdür (...)* (B)enzerine rastlanmamış bir gizemciliği işaretliyordu.” Ama bu kitabın açtığı damarı izleyen şair de olmamıştır: “*Kendi içine doğru katlanıp yeniden vücut bulan bu sarmal şiir hep ufuk açtı, haritasını çizdi, ama bunun içine sızmak bu şiire hiç nasip olmadı.*” (62) Destansı kitapları için Kâhyaoğlu'nun yargısı açık, kesin: “*Ama ne yazık ki bu kitapların büyük çoğunluğu resmi tarihin güzellemesi niteliğindedir. Şairin o sonsuz zengin evreni bir hapsoluşa doğru gitmekteydi.*” (63) Bu tutukluluk dönemiyle birlikte, Dağlarca “*kendi şiir özünden (...)* uzaklaşmaya başlamıştır. Nitekim bu ikilik, bu nüve, metafizik kökenli asıl şiirinin sekteye uğramasından çok, varoluşundaki ideolojik basınç, önyargı ve ikilemleriyle, bir boşluk dönemini, bu yeni açılım gibi gözükken ideolojik öze doldurmaya çalışmasıdır. Hatta bazen, bir zanaatkâr’a dönüştüğünün hiç farkına varmadan.” (63) Bu tutarsız genelleme ve (özür dilerim) kavramsal çarpıtmadan sonra eleştirisini ‘dilsel değişim sancısına’ taşımasa olmazdı Kâhyaoğlu. “*Ama işin ilginç, bu yeni Türkçeyi şiirinde belki en iyi estetize edebilen de odur.*” (64) Acılı bir çatışkından söz eder: Merkezin Türkçesi, kırım Türkçesi ve Öztürkçe arasında. Ona göre 1949’dan sonra “*resmi bir tarihi kutsamasının yanında; şiirinin incelikli, ustalık dolu patikalarından çoğu kez uzaklaşıp düz bir yol’a girmesi şaşırtıcıdır.*” (66) Kâhyaoğlu’na şaşırtıcı gelen şudur: “*Ama ‘Çocuk ve Allah’ı yazmış bu kadar yetkin bir şairin, resmi söylemlere bu denli kilitlenişi (...)*” (67) Kâhyaoğlu'nun İnce’yle buluştuğu bir nokta ise **Âsu** çıkışı: “*Metafizik öğelerle, pozitivist algının şiirdeki ‘büyülü’ iç içeliği ortaya olağanüstü, soru*

yüklü şiirler çıkarmıştır.” (68) Kötü olansa Orhan Kâhyaoğlu'nun elindeki önsel (a priori) kalıp (şablon, klişe, abak).

Kâhyaoğlu'nun yazısını düşüncüsel hısımlı Orhan Koçak'ın yazısının (**Dağlarca ve 'Etkiler' Sorunu**, 69-77) izlemesi rastlantı mı? Koçak, Dağlarca'nın yorumlar arasında sıkıştığını ileri sürüyor. Benzeri olmayan, özgün bir yazar (Ataç, Süreya) ve Nedim-Yahya Kemal-Nâzım Hikmet geleneğinin sürdürücüsü (M. Fuat). Bu yorum çabaları savrukluğ olarak nitelenebilir ona göre. Uzun yazıda bir iki dipnotla özellikle ilgiliyim. Sayfa 73'teki 3.dipnotta ilginç bir yargısı var Koçak'ın, bunu herkes bu kolaylıkla veremez: *“Utanç ile suçluluğu ayırt etmek gerek. Utanç Cemal Süreya'nın mıntıkasıdır ve tatlı, lezzetli bir duygu olarak belirir. Daha büyük bir mutluluğun ya da hazzın ön hazırlığı gibidir. Uyar'da utanç varsa bile hemen suçluluğa 'evrilir': Onu sürekli negativizme zorlayan, sancılı, kemirici bir duygu. Bu yazının asıl konusu olan büyük şairin büyüklüğünün bir kısmıysa bu iki duyguya da ihtiyaç duymamasıyla ilgili bence. Genel bir ruhsal ve bedensel kamaşma Dağlarca için yeterli olmuş gibidir.”* Köyün karşısında eziklik izleğine bağlı olarak Dağlarca'ya yer arayan ve onun 'şehir şiirlerini' Çamlıbel ile Külebi arasına yerleştiren Koçak, ustası Necip Fazıl'ı bu konuda çok aştığını belirtir. (75) Neredeyse Cumhuriyetin kozmopolitizminin sancısını çektiğini, ideolojinin suçluluğunu taşıdığını, bu suçluluğun onu kollektif projeye iliştirdiğini (anti-kozmopolitizm) demeye getiriyor: *“Dağlarca'nın şiiri bu düşümlenmeyi hem kaydediyor hem de daha güçlü bir çekimin varlığına işaret ederek onu kısmen hükümsüzleştiriyordu: Ölüme zaten gebedir bu namuslu köy, bu namuslu geçmiş, beni şehirlerin hayat denilen altın piçi çekiyor.”* (77) Ona göre **Âsu**'dan sonra Dağlarca şiiri gevşemiş, şehrin yerini 'kozmos' almıştır. Kâhyaoğlu gibi Dağlarca şiirini çözümlmek için Cumhuriyet'i tokatlamadan edemeyen iki dev (!) eleştirmenimizden ötekisi Orhan Koçak Dağlarca'yı aradan sıyrıp kurtarma çabalarında bana göre pek başarılı olmasa da (elmalar armutlar fena halde karışıyor) bu ağırbaşlı (!) yazısının sonuna düşürdüğü dipnotu alıntılardan geçemeyeceğim *ibret-i âlem* için: 8.dipnotta yenen naneye bakar mısınız? *“Genel Kurmay artık ne zaman bir şiir ödülü açacak? Sadece başarısız ressamalar değil, bazı en büyük şairler de Harbiye'den çıktı. Bazı oğullar da bu kategoride. Jüride Özdemir İnce, Ataoğl Behramoğlu ve Tahsin Yücel olabilir. Belki Füsün Akatlı.”* (77) Dipnotlar okunmaz mı? Saygısızlıktır.

Çocuk ve Allah'ta şiir dili ve söyleyişle 'ben' çevresinde kozmik dünya arasındaki ilişkiler (sonsuzluk, Tanrı, varlık, ben) imgelenir diyen Şerif Aktaş (**Çocuk ve Allah'tan 'Toprak Ana'ya Fazıl Hüsnü Dağlarca**, 78-82), ozanın bir duygu durumunu aşama aşama gelişimi içinde yansıtmadığını, belli bir andaki görünüşün Divan şiirinde olduğu gibi değişik yönleriyle betimlendiğini söylüyor.

Ahmet Soysal ve İnci Enginün'ü kaynak olarak kullanan Doğan Hızlan (**Dağlarca'nın Kuşatıcı Şiiri**, 83-89) *“soğuk, mesafeli ama olağanüstü etkileyici bir erotizm”*i iskalamıyor (85) ve şöyle diyor: *“Dağlarca'nın şiir dünyası nasıl başladıysa öyle devam etti. Belki de onun ustalığının gizi buradadır. Gelişme göstermedi, çünkü ilk şiirinden son şiirine kadar yakalamayı başardığı eş seviye, gelişmiş bir şiirin en büyük ispatıydı. İmge yapısı, dize kuruşu, söz dizimi ilk şiirden itibaren aynıdır ama buna karşılık bu aynılık tema'da, konularda çeşitlenir.”* (85) Yine katılması güç bir yargı benim açımdan.

Mustafa Şerif Onaran için (**Dağlarca'nın Şiirini Anlamak**, 90-96) Dağlarca'nın şiiri, *“çocuğun bilinmez evreninden, evrenin uzağındaki bir yıldıza, toprağın yalnızlığından, o toprağa karşı insanın yazgısına, o toprağı yurt haline getirmek için girilen savaşlara, ölüme karşı direnirken insanın kendiyile, Tanrı'yla giriştiği savaşıma, insanlığı yok etmeye yönelik kötücül girişimlerden iç dünyanın aydınlığına*

çekilerek kendini tanımanın dinginliğine, Türkçenin büyüünden imge zenginliğine doğru dilin gücüne inanmanın çoğalttığı bir insanlık destanı” iken (96) Feridun Andaç için (**Dağlarca'nın Şiir Evrenine Bakış**, 97-101) “varoluşsal bir yolculuktur.” (97) Andaç'ın yazısı bu derlemenin en önemli yazılarından biridir. Ona göre, “Sözü ve düşüşiir(in)de böylesine içselleştirerek ‘nesne’leştiren bir başka şair yok.” (101)

Metin Cengiz'in yazısının (**Fazıl Hüsnü Dağlarca Şiirine Kuş Bakışı Değıniler ya da Farklı Okumalar**, 109-115) bir iki yerinde yerimden hoplamışım bayağı. Şu tümce için ne diyeceğimi bilemiyorum: “Kısaca Nazım ne denli sınıfsal duruyorsa Dağlarca ulusal sözcü olma yönünde konuşlanmıştır.” (113) Dağlarca ona göre devletin yapısına zümre ve sınıflar arasında sorunlar açısından bakmamıştır. Büyük şairliği yapıtının niteliğince sorunları ulusal çerçevede kavrayışından kaynaklanır. Üç kitabı ayırır Cengiz: **Çocuk ve Allah, Âsu, Haydi**.

Erdoğan Alkan (**Bozkır'ın Destancısı Gizem'in Şarkıcısı**, 136-142) Garipçiler'den başka olarak Dağlarca şiirinde ilginç bir özelliğı saptar: “Oysa genç Dağlarca'da dize, yoğunluk bozulmasın, sözcüklerin bilinçaltından bilince akışına ölçü ve uyak engel olmasın diye özgürleşir. Önemli olan budur, özgür dizeyi Garipçilerden önce kullanmış olması değil.” (137) Alkan **Çocuk ve Allah** için ‘süpernatüralizm’ kavramına başvuruyor. (138)

Vecihi Timuroğlu'nun önemli ve tartışmalı yazısı (**Fazıl Hüsnü'nün Şiirinde Özdekçi Dünya Görüşü**, 143-169) Dağlarca'yı gizemci şair yapan anlayışlara verilmiş bir yanıt. Ona göre bu anlayıştakiler genç Fazıl'da doğa-doğaüstü çelişkisine saplanıp kalıyorlar, oysa şiiri özdeksel yaşama dönüşle tamamlanmaktadır. Hemen dünyaya dönmüştür. (144) İlk şiirlerinde açıklamaları en güçsüz yanını oluşturur Dağlarca'nın. Ama dışyapı düzgüsü, kurgu bundan çok etkilenmez. 50'lerden sonra eleştirel gerçekçiliğe (toplumcu) yakınlaşan Dağlarca Türkçede yer yer savruktur ve tarihi özdekçi diyalektik bir görüneye yerleştiremez. Son dönemlerinde “*sanki, kendisi için şiir söylüyor gibidir.*” (164) Timuroğlu'na göre de, şiirinde gerçek dönüşüm **Âsu** ile dir.

Mustafa Ruhi Şirin Dağlarca'ya sağdan bakışın tipik örneklerinden birini verdiği yazısında (**Dağlarca Şiirinde İki Çocuk Gövdesi**, 224-229), Cemal Süreya'ya katılarak Dağlarca şiirinin gittikçe soyutlaştığını (224), Ebubekir Eroğlu'na katılarak kozmik bakıştan uzaklaştığını ve nedeninin Eroğlu'nun belirttiğı üzere “*çağrışım zenginliği kazanmamış kelimelere fazlaca yer vermesi*” (226) olduğunu söylüyor ve bunu “*ısıdan uzaklaşma*” olarak adlandırıyor. **Âsu**'dan sonra ses ve ısı azalması söz konusu Şirin'e göre. Bu durum toplumcu şiir dönemlerinde doruk yapmıştır. Son dönem çocuk şiirleri de bundan payını almıştır.

Hilmi Haşal'ın (**Şiirin Sonsuz Çocukluğu: Fazıl Hüsnü Dağlarca**, 230-235) yorumuna katılmamak zor: “*Dağlarca şiiri denince anlamlı, yalın söylemin izlek çeşitliliğıyle, imge çarpıcılığıyla okura en kestirme yoldan ulaşan şiir anlaşılır. Zira Dağlarca'nın şiiri hem kalabalık hem de yalnız bir evreni içerir. Okuyanda bıraktığı ilk etki, dilin ulaştığı çağrışım ufkudur, hecelerden oluşan gökkuşağı... Ne denli sade söylemle ve ne denli iletiyi gözetken bütünlükle sunulmuş bir şiir olduğu tartışılmaz. Konuca (tematik) zenginliği, sözcükleri daha da bereketli kılıyor ve daha bir cömert paylaşıyor. Dağlarca şiirinin doygun ve bilge tonuna uygun izlekle, dünya ve doğa içinden kaygı yansıtmaları, derindeki çocuğun gücünden kaynaklanmaktadır. Denebilir ki miras bıraktığı büyük şiirin en temel özelliğı, derindeki sonsuz çocukluktur. Bütün kitapları üzerinde yapılacak bir inceleme kazısı, bu zenginliği daha da berrak gösterecektir. Nerdeyse bütün şiir serüvenine sinmiş dünya görüşünü temsil eder, dizelerdeki çocuk ışığı, insanoğlunun ruhsal gizemini yansıtır. Dağlarca'nın sözcükleri hep canlıdır, kuştur, çiçektir, gölgedir, renktir, kokudur...*”

Bunların da ötesinde ve etkin biçimde, çocuk merakını, naifliğini, duygu ve akıl zindeliğini barındırır içerisinde.” (230)

Afşar Timuçin’in yazısının başlığını vermekle yetineceğim: **Benim İçin Dağlarca ‘Çocuk ve Allah’ Şairidir.** (240-242)

Sabit Kemal Bayıldırın’ın yazısı (**Dağlarca: Kâinatla Yaşıt Çocuk**, 243-253) yöntemiyle ilgimi çekti. Hem yapıtın değerlendirilmesine ilişkin sayısal verilere başvurması, hem de Dağlarca şiirine ilişkin ilginç görüşleri yansıtmaması Dağlarca şiir çözümlemesinin veri boyutu üzerine örneği az görülen bir makaleyi önümüze getiriyor. Veriler **Çocuk ve Allah**’ın yayıncılık dünyamızda yerine odaklı ve antolojilerde kitabın yerini, ağırlığını araştırıyor öncelikle. Bayıldırın’ın saptamalarından birkaç örnek: Necatigil’deki şiir işçiliği Dağlarca’da yoktur, ilk iki dize gücü ve uyaklama arkasından gelen dizelerle dolduruluyor. Parça güzelliği yerini bütün güzelliğine bıraktığı için şiiri (**Çocuk ve Allah: Ağır Hasta**) bunca sevilmiştir. Onda öyküleme olmadığından betimlemeye yer verilmez. Kimi sözcük ve kavramları (**Çocuk ve Allah**) Necip Fazıl ve Ahmet Hamdi’ye özgüdür (sükun, ruh, günah, ebediyet, ayna, Allah, altın sonsuzluk, ruhtan bir heykel, yıldızların mavi sükunu, vb.) Bir yerde Ahmet İnam’a katılır: *“İnam’ın Dağlarca şiirinde toplumcu dönemde de ‘mistik heyecan’ın sürdüğünü söylemesi ilginç bir saptama.”* (256)

Kitabın en önemli yazılarından biri de Tahir Abacı’nın **Şiir Kitapları Sözlüğü**’nden alıntılanan **Çocuk ve Allah** Bölümü. (**‘Çocuk ve Allah’**, 268-269) 2 sayfa ama yoğun ve anlamlı, doğru gözlemler, saptamalar, yargılar bütünü. Tümünü alıntılama gerekiyor gerçekte ama yapamayacağımdan bir tümceyle geçiştireceğim. **Çocuk ve Allah** için şöyle diyor: *“Sadece bir çocuğun gelişimini değil, ‘insan’ın bir yanıyla hayat içinde, bir yanıyla tümel evren içinde geçirdiği evrelerin odak yerlerini birleştiren bir parabol bu.”* (269)

Çok önemli bulduğum bir diğer yazı da Celâl Fedai’nin (**Dağlarca’da Şiirin Rejenerasyonu Sorunu ve Şiirde Yeni Hünerler**, 311-318). **Şeyh Galib’e Çiçekler** odaklı bu yazısında Fedai, daha yazısının başında ozan için *‘şair-i maderzat’* deyimini kullanıyor. Nedeni, Dağlarca’nın bambaşka *“şiir biçemlerinde muhteşem Türkçesiyle öyle ikâmet ediyor ki, ne çocuk şiirlerini, ne epik şiirlerini ne de kimi deneysel çabalar taşıyan girişimlerini diğerlerinden daha tercihe şayan”* bulamayışımız. (311) Önemli olan şairin şiirini fetişleştirmemesi, *“onda kendisi için vazgeçilmez hayatiyeti kavramış bilincidir.”* (312) Rilke adını anmadan onun rejenerasyon tasarını Dağlarca’ya taşıyan Fedai, onun Türkçe’de ya da Mevlana’da yaşamadığını, *olduğunu* ileri sürer (ontoloji). (313) Öte yandan *“anlamın ve sesin birbirine olan refakati, şair için de okur için de bilinçli bir şekilde ‘sorunlu’ kılınmıştır.”* (316) *“Karşımızdaki yapının semantik tabakası en az yapı kadar giriftir. Ancak içinden çıkılmaz da değildir. Dikkatli bir göz, Dağlarca’nın niyetini okuyabilirse kendi okuma girişiminde bir bütünlük oluşturabilir. Bu da onun yorumudur, yaratımıdır.”* (316)

Meral Asa (**Kozmo-Poetika Olarak ‘Sıgmazlık Gerçeği’**, 326-338) bu ilginç yazısında şunları söylüyor: *“Entelektüel iddiası yoktur. Onun için ‘okulsuz’ anlamına gelen ‘Tek Başına Bir Okul’ efsanesi türetilmiş (Hızlan:1966:49), övgü mü yergi mi olduğu anlaşılmayan bu ‘özdeyiş’, kuşaktan kuşağa aktarılarak yeni Türk şiiri eleştirisinde Dağlarca’yı neredeyse ‘ümme’ bir çizgiye yerleştirmiştir. Dağlarca şiiri taklit edilmeye uygun değildir. Onun için ‘etkilememiş’ ve ‘etkilenmemiş’ zannedilir. Türk şiir eleştirisi için onun etkilendiği kaynakları keşfetmek mümkün olmamıştır. Bu kaynakların kazısına çıkabilmiş tek çalışma Berlin’li bir filoloğa aittir (Kraft, 1978). (...) Dağlarca şiiri daha çok şairlere ve dilcilere hitap eder.”* (336-7)

Mustafa Durak’ın önemli yazısını da en azından burada imlemek isterim: **Edimsel Anlam- Fazıl Hüsnü Dağlarca Şiiri**, 346-367).

Yine ilginç bir yazı Veysel Çolak'ınki: **Dağlarca'da Poetik Arayış: 'Fiilsiz Dünya'**, 368-372.

Önay Sözer yazısında (**Dağlarca ile İlk ve En Eski Sözün İzinde**, 382-385) şöyle diyor: "Onun şiirinin palimpsest etkisi, belirsiz anlamlı 'sürez', 'Âsu' vs. gibi sözcüklerin, silindiği için okunamayan ilk sözün yerine yazılmış olmasından doğmaktadır. Bütün bu sözcükler, gevşek dokulu, fakat aynı zamanda devrikleştirilebilir sözcük düzeninin içine alınmıştır. Bu da onların en son belirlenimlerine kavuşması için değil, kendi anlam olanaklarına açılmaları içindir. Şiirsel tümcenin öznesi de böylece görelî olarak kendisinden sonra gelen tümce parçalarından bağımsızlaşır. Ancak bu kopma, artık bundan böyle ilk sözün belirsizlik içinde belirlenebilir çağrışımlarıyla, artık duyulmayan fakat tam da duyulmama nedeniyle yeniden duyulacak olan çınlamasıyla bir ilişki demektir. İlk ve en eski sözün dirilmesi şiirin ta kendisi oluyorsa bu, öyle olduğu gibi bulunduğu için değil, birçok deneyişler ve az rastlanan örneklere göre yeniden icat edilmeye izin verdiği içindir." (384-5)

Veli Savaş Yelok (**Dağlarca'nın Dili Üzerine**, 389-393) yazısında yanlış bir (dural) dil kuramından yola çıkıp Dağlarca dili değerlendirmesi yapıyor.

Ömer Demircan (**Dağlarca ve Türkçe**, 394-434) "sözlüğünden dışladığı yabancı sözcükler işini oldukça güçleştirmiş," diyor. (397) Ona göre, Dağlarca, "dil devrimine başlangıçta uzak kal"mıştır (398) 1951'den sonra (**Anıtkabir**) öz Türkçeci tutumunu sorgulayan ozan için büyü bozumu gerçekleşmiştir. İkinci Yeni'yle örtüşen bu dönemde "artık Dağlarca yalnızca öz Türkçe sözcükler, biçimler ile dizimsel işlemler kullansa da o yolun şairleri de benzer işlemler kullandığı için, Dağlarca'nın İkinci Yeni sözel işlemlerinden etkilendiği söylenebilir. Yoksa 'içten içe öyle bir ön hazırlık yapmış mı demeli?" (400) Uzun ve önemli dil çözümlemesinin bir yerinde eleştirisi şu (Bence haksız): "Yeni biçimlere anlam yüklemek iyi de şiirde onlara çağrışım bağlamak, sanıldığıınca kolay değil." (410) Hatta Demircan'a göre, kimi yerlerde salt "uyak amaçlı yapay bir seçim öne çıkıyor." (410) Demircan yazısından (kuramsal bağlamda) biraz düşkırıklığı yaşamadığımı söylemeyeceğim. Ama kuram bağlamı derken aslında demek istediğim kuram-edim (kılıgı, eylem, fiil) bağlamı. Yani dilin uygulamada (pratik) gerçekleşimi.

*

2014 yılında *Caddebostan Kültür Merkezi*'nde (CKM) bir **Dağlarca 100 Yaşında** sergisi gerçekleştirildi ve *Yapı Kredi Yayınları* serginin tanıtım kitapçığını (katalog) bastı. Derli toplu, nitelikli bir yayın olarak Dağlarca hakkındaki kaynakların içerisinde geçmesi doğal. Yasemin Arpa ve Ertan Mısırlı'nın sunuş ve giriş yazılarından sonra bol fotoğrafla beslenen kitapçık, sergi içeriğini bire bir sunuyor.

*

Bana göre Dağlarca hakkında kaynaklar içinde en yakın tarihli (2015) ve en yetkini, dizgesel bir tümlükten yoksun olsa da Haydar Ergülen'in **Dağlarca İçin 94 Cümle** adlı yapıtı. Belki gelecekte Dağlarca hakkında bir çalışmaya evrilebilecek bu kitap Ergülen'in kişisel Dağlarca notlarının birikimi ve sunumu şimdilik. Ama saptamaları, yargıları, arkasındaki başvuru kapsamı sanırım zamana yayılarak düşülmüş bu notları ayrıcalıklı kılıyor. Bir yargı tümcesini onunla ilgili bir yorum izliyor ve toplam 94 tümce söz konusu. İlkinde kitabın yapısını ve yöntemini anlatıyor (**1.Dağlarca bu cümleleri kesinlikle beğenmezdi!**). Ona göre "bu kitabı Dağlarca görse, okusa kesinlikle beğenmezdi." (10) 2. tümce şu: "**Dağlarca'nın zirvesi Dağlarca'dır.**" (11) Burada Ergülen, en sevdiği Dağlarca kitabının **Çocuk ve Allah**,

en sevdiği şiirin ise bu kitaptaki **Ağır Hasta** olduğunu söyleyerek, artık sarsılmazca yerleşik ortalama kanıyı paylaşıyor. **3. tümce, Dağlarca şiirinin, “aşkın ve bilgeliğin en yüksek birliği”** olduğu yönünde. (13) **4.Dağlarca evrensel bir yürekle sevmenin şiirini yazmıştır.** (14) Dağlarca'nın evren sevgisi 'insancıl'lığa sığmaz. **5. tümce: Dağlarca, tek başına bir şiir ülkesidir.** (15) Bu tümcesini Özdemir İnce ile doğruluyor Ergülen. “*Kendi başına bir ulus idi.*” (Öİ, 15) **6. ‘Başkalığın tehlikesi’ne rastlanmaz Dağlarca’da.** Sayısız şiir yazmasına karşın yine Dağlarca olarak kalmıştır, öyle çoktur ki başkası olması olanaksızdır. (16) **7. Dağlarca tek başına bir okuldur.** Doğan Hızlan'ın sözü. İlginç olan bir öğrencisinin olmaması. Ardılı yoktur. Yoksa Süreya'nın yazdığı gibi, “*Dağlarca etkisine giren herkes şiiri bırakmış*” mıdır? (17) **8.Dağlarca okulunun tek öğrencisi şiirdir.** Dağlarca şiiri eğitir, dili eğitir. Canavarı evcilleştirir. (18) **9.Dağlarca için şiirden başka yazı yoktur.** Yazmak şiir yazmaktır, yazı şiir, şiir yazıdır. Hatta başka bir yaşam da yok. Şiir yaşam, yaşam şiirdir. (19) **10.Dağlarca tepeden tırnağa şiirdir.** “*Yapıtlarımın hepsi bakışlarımdır benim. Onlarla görmek isterken görünürüm de.*” (Dağlarca) (20) **11.Dağlarca en ‘genç’ iki şairden biridir.** Diğeri İlhan Berk'tir. **12.Dağlarca her zaman ‘yeni’ bir şairdir.** Her şeyi erken, yani önceden yazmıştır. Bu nedenle büyüklüğü hep kabul edilecek ama anlaşılamayacaktır. **13.Bir ‘Dağlarca Enstitüsü’** kurulmalıdır. **14.Dağlarca tek başına bir ‘antoloji’dir.** Şiir antolojilerinde yer almak istememesi belki bundandır. **15.Dağlarca bir ‘başyapıt’dır. 16.Dağlarca için dünya düzyazı, evren şiirdir. 17.Dağlarca’nın yazdığı bir ‘meta-şiir’dir.** “*Dağlarca şairliğin de şiirin de ötesinde bir konuma sahip.*” (27) **18.Dağlarca bir ‘düşünce şiiri’ yazar.** “*Varlığı sorgulayan, fizikötesini kurcalayan ve imgelerle düşünen bir filozof görürüz Dağlarca’da.*” (28) **19.Dağlarca belki de bir ‘Şaman’dır.** “*Doğaya bunca yakın, her şeyini doğadan devşiren bir başka şair anımsamıyorum.*” (29) **20.Dağlarca’nın şiiri ‘ilkel’ bir şiirdir.** “*Çocuk ve hayvan, Dağlarca şiirinin iki ana temasıdır (...) Çocuk saflığı, özü, hayvansal ikelliği, yabancı olanı imler.*” (30) **21.Dağlarca bir ‘sınav’dır.** (31) **22.Bir Dağlarca mı, çok Dağlarca mı?** “*Evet, ‘bir’ Dağlarca var ama onun içindeki ‘çok’luğu biz değil, o değil ancak Tanrı bilebilir.*” (32) **23.Dağlarca şiirinin yaşı yoktur.** “*‘Tarih’e değil, zamana kök salmıştır diyebileceğimiz böyle bir şiirin elbette ‘yaşı’ da olmayacaktır.*” (33) **24.Dağlarca’da ‘gençlik’ kadim bir kavramdır. 25.Dağlarca yok, artık okuyabiliriz!** Kim onun tüm şiirlerini okumuştur? Belki Ahmet Soysal. (35) **26.Dağlarca ‘öldükten sonra da yaşayacak!’ 27.Türkçe Dağlarca’ya yetişmeye çalışacak.** “*Türkçe ‘uluslararası’ bir dil olamadı ama Dağlarca’nın sayesinde ‘evren’sel bir dil oldu. Zaten şiirsel bir dildi, Dağlarca’yla ‘göksel’ bir dil de oldu. Doğasal bir dil, çocuksu bir dil oldu, bitki dili, hayvan dili, çiçek dili, ağaç dili de oldu.*” (37) **28.Dağlarca apayrı bir ‘Türk şiiri’ydi.** “*Bütün Türk şiiri Heybeliada’ysa sözgelimi, Dağlarca’nın şiiri tek başına bir Büyükada’dır.*” (38) **29.Dağlarca’nın şiiri bir buluşmadır.** “*Geleneği olmayan iki şairden biridir. Diğeri Ece Ayhan.*” (39) **30.Dağlarca, son mektubunu Sait Faik’e yazdı. (40) 31.Dağlarca ‘adanmış’ bir şairdir.** Nazım gibi o da büyük yaşam şiirine varlığıyla katıldı. (41) **32.Dağlarca ‘imgeleriyle düşünür.’ (42) 33.Dağlarca ‘geleceğin şiiri’ni yazmıştır.** “*Nasıl okuyacağız? Elbette son çocukluktan ilk çocukluğa doğru yani son yapıtından ilk şiirlerine doğru.*” (43) **34.Dağlarca’yla bir ‘şiir çağı’ kapandı. 35.Dağlarca’nın en sevdiğim şiiri hâlâ ‘Ağır Hasta’dır. 36.Dağlarca şiiri, şairler kadar felsefecileri de ilgilendirmiştir. (51) 37.Dağlarca’ya göre ‘Sözcükler olmazsa insanlar yoktur.’** “*İnsandan önce vardı sözcükler, şiir’den sonra da olacaklar!*” (53) **38.Dağlarca’nın yazdığı ‘açık şiir’dir.** Ergülen'in kastettiği, Dağlarca şiirinin ‘dışarıklı’ olduğu. Evrene açıklık ve evrenin şiirine açıklığı. (54) **39.Dağlarca etkilemez, fena çarpar!** Dağlarca şiir atamız, Ergülen’e göre. “*Yalnızca benim değil ama pek çok şairin çok etkilense de*

bu etkiyle yazabileceği bir şiir değil Dağlarca'nınki." (55-6) **40.Dağlarca 'karanlık yolunda yalnız'dır.** Mehmet H. Doğan şöyle demiş: "Dağlarca'nın ilk kitabı Havaya Çizilen Dünya'daki (1935) bazı şiirler dışında yerli ya da yabancı herhangi bir şairden ya da akımdan etkilendiği söylenemez." (57) **41.Dağlarca için 'Dildeki Bilgisayar' dildeki doğa demektir.** (58) **42.Dağlarca sondan başa doğru okunmalıdır.** Ergülen'e göre Dağlarca yapıtı olgunluktan çocukluğa evrildi, bu yüzden sondan başa okunmalı onu. (Doğan Hızlan da genel olarak böyle bir okuma öneriyor sanırım.) (59) **43.Dağlarca en 'büyük' ve en 'küçük' şairimizdi.** "Hep çocuklara göz kırptı." (60) **44.Dağlarca 'çokuluslu' bir şiir yazdı.** (61) **45.Hurufi alfabesinin ilk büyük harfidir Dağlarca.** "Bir sonsuzluk alfabesini yazmaya çalışır." (62) **46.Dağlarca'nın düşünceleri resmî, şiiri sivildir.** "Dağlarca şiiri üzerine okuduğum yazılarda hiç 'ironi' geçmiyor fakat bazen asıl ironi şiirlerde değil, şairiyle şiiri arasındaki ilişkide, benzerlikte ya da farklılıkta aranmalıdır. Tıpkı Dağlarca'nın görüşünün resmî, şiirininse belki başka şairlerin hiçbirinde olmadığı ölçüde sivil olması gibi. Fakat buradaki 'sivil'liği, kendileri de zamanla değil, hemen 'resmî'leşen günümüz sivilleri ve sivillliği gibi okumamak ve anlamamak kaydıyla. Yoksa Dağlarca'nın hem hatırasına hem de şiirine saygısızlık olur böyle bir tanım." (64) **47.Dağlarca büyük bir şakadır!** "Dağlarca: Çocuklar gibi doymak ve yetinmek bilmeyen, çocuklar gibi hırçın ve yine çocuklar gibi neşeli, muzip, dalgacı, şen. Şimdi bana öyle geliyor ki böyle bir şiirin imkânı yoktur, böyle bir şiir yazılmamış, böyle bir şair yaşamamıştır. 150 civarında şiir kitabı da ona ait değildir. Türkçeyi de uzay katına o çıkarmamıştır. Büyük bir çocuktur Dağlarca, büyük bir şakadır!" Ergülen ekliyor: Şimdi Dağlarca okumanın zamanıdır. "Büyüklenme değil, büyülenme zamanıdır." (65-6) **48.Dağlarca'yla şiir, sonsuzluğu saymayı öğrenmiştir.** (67) **49.Dağlarca'nın büyüklüğünde destansı bir yan vardır.** "İyi şair iyidir. Büyük şair, zordur. Kendine de zordur, şiire de zordur; okura da, yazana da, başka şairlere de zordur." (68) **50.Dağlarca'dan İçeri Sait Faik.** (70) **51.Başka bir Çakır'ın şiiri.** Sait Faik, genç şair Dağlarca'yı beğenirmiş. 'İçeri Sait Faik' büyük bir çocuktan büyük bir çocuğa yazılan bir kitap. (73) **52.Dağlarca'ya mektubumdur.** (75) **53.Dağlarca rakısı.** (77) **54.Dağlarca en büyük çocuktur.** (79) **55.Dağlarca çocukla çocuk, bitkiyle bitki olur...** "Çünkü Dağlarca 'türçülük' yapmaz." (80) **56.Dağlarca, hayvanı şiire sokmuştur.** Şöyle de söylenebilir Ergülen'e göre. Hayvanlar şiire kavuştu, hayvandaki şiir açığa çıktı ya da şiir, Dağlarca'nın içindeki hayvandır. (82) **57.Dağlarca 'fantastik' şiirin de öncüsüdür.** Fantastik ve fizikötesi bir araştırmadır Dağlarca şiiri. (84) **58.Dağlarca şiirinde çocuk adeta Tanrı'dır.** "'Çocuk' ve 'Allah' karşı karşıya gelmez onun şiirinde." (87) **59.Dağlarca çocukları çok sevenleri, çok sever.** Sait Faik gibi. (88) **60.Dağlarca, 'çocukluğun binyılları'dır.** Dağlarca şiirinde çocuk biri, kişidir. (90) **61.Dağlarca'dan öğrendiğim bir şey var.** Şiir sunulmuş bir armağandır insana. (91) **62.Dağlarca: Büyük şiirin tanımıdır.** (93) **63.Dağlarca her şeyi şiirle dener.** (94) **64.Cemal Süreya'nın deyişiyle, Dağlarca bir 'madde mutasavvıfı'dır.** "Bu 'ulu'luk karşısında ben ne diyebilirim ki, 'insanın, bitkinin, hayvanın, tabiatın, yeryüzünün, gökyüzünün, kısacası dünyanın ve kâinatın büyük ve büyümlü belleğidir Dağlarca, şiiriyle de söyledikleriyle de' demekten başka?" (96) **65.Dağlarca'nın kayıp şiiri.** (97) **66.Dağlarca borçlu ölmedi.** "Ünü değerine henüz yetişememiş bir şairdir." (102) **67.Dağlarca'ya göre, 'şiir, ödenmelidir.'** Ozan için şiir 'biri'ydi. (103) **68.Dağlarca bir gezegendir.** "Sözcüklerden bir gezegen, Dağlarca gezegeni." (104) **69.Şiiri gibi, düşüncesi de Dağlarca'dır.** "Dağlarca'ya göre şiirle söylenmeyecek hiçbir şey yoktur. Hatta şiirle anlatılamayacak bir şey de yoktur." "Yaşama düşündüğü gibi düşünür şiiri de. Ve bu düşüncesini de şiiri neredeyse bir 'sonsuzluk' biçimi olarak tanımlayarak var eder, sürdürür. Şiirle yaşamak ve şiirden başka bir yaşamı

olmamak, belki de gerçek yaşamın şiirle olması, şiir olması onda yalnızca poetik değil, daha da önemlisi politik ve ontolojik, yani varlıkbilimsel bir görüştür.” (105)

70. Dağlarca evreni yalın bir kavrayışla açıklar. Dağlarca ‘madde mutasavvıfı’dır (Cemal Süreya). (107) **71. ‘Garip hayvanlar tarafından koklanmış bir şiir’dir Dağlarca şiiri.** (109) **72. Dağlarca hiç usta olmadı, hep aradı.** “Dağlarca’nın bunca kitap yazmış olmasının tek anlamı hiç kuşkusuz şiirdir ama şiirin anlamı da yolu, arayışı, yaşamı, doğayı, varlığı sürdürmektir. Bunun yoluysa usta değil, meraklı olmaktır. Hep aramaktır. Kitaplar bu yolda, bu arayışta birer uğraktır.” (111)

73. ‘Destansı’ bir şair olarak Dağlarca bir destan şairidir. Evrensel bir destancıdır Dağlarca. “ ‘Dünya’ görüşü olan, dünyayı gören, dünyayla dertlenen evrensel bir şairdir.” (113) **74. Dağlarca ‘bireyin destanı’ni yazdı.** “Doğrusu Çakır da ‘Garip’ten çok İkinci Yeni’nin kahramanları ya da anti-kahramanlarını daha çok andıran bir tiptir. Özellikle de varlık sebebi olan arayışıyla. Sanki bu arayış biraz da Çakır’ın şahsında şairin şiir arayışının, yani o yolculuğun kendisidir. Oktay Rifat’ın deyişiyle ‘Hayatın destanıdır; akıllı olmaktan değil, canlı olmaktan doğan hazları, korkuları, şüpheleri, sevinçleri anlatmaktadır.’ Çakır’ın Destanı’nda ‘şehvet ve aramak iki kol halinde’ uzanırken evrende insanın yalnız olmadığını hissettiren ağaç, su, kuş ve böceğin farkına varır ve ‘Çakır, varlığını bunlarla doğrular ve bunlar, onu ‘büyük yaşaması’ndan hisse alır. Bunu ‘sonsuzluğa hazırlık hali’ olarak anlar. ‘Hayvanların bakışlarındaki zevk’le derisindeki neşe’nin aynı olduğu bilgisine ulaşır.’ (114)

75. Dağlarca çok başyapıtlı bir şairdir. Ergülen’in seçimi: **Çocuk ve Allah, Taş Devri, Uzaklarla Giyinmek (Sığmazlık Gerçeği).** (115) **76. Dağlarca’nın ‘geçiş dönemi ne anlama geliyor?** “İstiklâl Savaşı-İnönüler, İstanbul-Fetih Destanı, Anıtkabir kitapları ilki 1949’da, sonuncusu 1953’te yayımlanan ‘geçiş dönemi’nin 8 kitabıdır.” (Cemal Süreya: **Şapkam Dolu Çiçekle**) (116) “Asu, Ahmet Soysal’in sözleriyle, ‘Çocuk ve Allah’ın masalsı büyüünden yoksun olsa da, ‘şairin kozmik algılayışıyla maddeci yanının çatışkısı noktasında’ beliren bir şiirdir.” (116-7)

77. Dağlarca’ya göre savaşta insanlar kördür! (118) **78. ‘Savcıya’ şiirini Karşı-Duvar dergisinde okumuştum.** (119) **79. Dağlarca’nın ‘okunmaz dili’ mi var?** (121) **80. Dağlarca taşıl tanımlanır?** ‘Doğuştan şair’, ‘anadan doğma şair’, ‘çıplak şair’, ‘şiir fabrikası’ (M. Fuat), ‘şiir tanker’ (C. Süreya), ‘şiir imparatorluğu’ (A. İlhan), ‘tek başına şiir okulu’ (D. Hızlan), ‘şiirin Tanrısı’ (E. Alkan), ‘şiir öğrencisi’ (H. Ergülen), ‘söz büyücüsü’ (S. Maden). Belki en iyisi: ‘Şiir büyücüsü.’ (122)

81. Dağlarca, Orhan Veli’ye büyük saygı duyar. (124) **82. Dağlarca: ‘Doğanın sesini duyuran megafon.’** “Dağlarca büyük bir gökgürültüsü ve büyük bir sessizliktir.” (125) **83. Çocukluğun şairleri: Dağlarca, Necatigil.** (126) **84. Şiir bütün dillerin anasıdır.** (127) **85. Ece Ayhan’a göre Dağlarca ‘askerî şair’dir.** “Ben bir zamanlar Dağlarca’yı şiirin müstahkem mevkii olarak bilirdim. Ama 1946’da Amerika’dan Missouri zırlıslı geldi ve Dağlarca’yı ikiye böldü. Ve Dağlarca hükümet şairi oldu. Aynı yıl yayımlanan ‘Aybaşlarında Çok Memnundu’ şiirinin (Çakır’ın Destanı’ndan) ilk dizesi şöyledir: ‘Memnunuz cihandan ve hükümetten.’” (Ece Ayhan) (128) **86. İlhan (Berk) ile Dağlarca: İki büyük, iki genç şair.** (129) **87. Dağlarca: Adalar içinde bir Büyükada.** C. Süreya’ya göre Dağlarca’nın sezgi dönemi yapıtları: **Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Daha, Çakır’ın Destanı, Taş Devri** (1935-45), akıldönemi yapıtları: **Asu**’dan (1955) günümüze olan yapıtları. Geçiş dönemi (1949-55) yapıtları ise: **Üç Şehitler Destanı, Toprak Ana, Aç Yazı, Sivaslı Karınca, Anıtkabir, İstanbul Fetih Destanı.** “Yine Cemal Süreya’nın sözleriyle ‘Dağlarca kendi jargonunun surları içine çekilip orada sıkıyönetim ilân eden bir şair oldu.’” (132) **88. ‘Varlığım şiire armağan olsun...’** “Dağlarca ise ‘adanma’ hususunda şöyle der: ‘Karşılığında bir yaşama verilmemiş her şey yersizdir. Bu

yüzden şiire yaşamasını adayacak kadar bu işi sevenler er geç başarıya ulaşacaklardır...” (134) **89.Dağlarca şiiri, kâinatın doğum gününü kutlamak içindir.** (135) **90.Dağlarca bir ‘düşünce’dir.** (136) **91.Dağlarca ‘kurucu’ bir şairdir.** “Oyun oynar gibi şiir kurmuş, şiir kurar gibi felsefe kurmuş, düşünce kurar gibi çocukluk kurmuş bir şairdir Dağlarca.” (137) **92.Dağlarca’nın şiiri bir ‘çeviri’dir.** “Çeviri’dir, çeviri şiir değil. Bu şiirin bir ‘doğrudan’ yanı da var çünkü hem kavraması kolayca ve anında olmayan, zor olmaktan çok bir ‘öte soyutlama’, hem de ‘düpedüz’ ve ‘olduğu gibi’ şiir. Sanki başka ve ‘öte’ bir dilden aktarılmış ya da çevrilmiş gibi denilebilir. Bir ‘kaynak’ dilden, başlangıçta ve ilk olan, şiiri ‘başlatan’ dilden.” (138) **93.Dağlarca hak ettiği ilgiyi görmedi, şimdi de öyle.** (? 139) **94.Dağlarca’dan sonra ‘ıssız acun’ kalmıştır.** Dağlarca’nın ölüm günü: 15 Ekim 2008 (94 yaşında). (141)

Ek tümceler (6 tümce) şöyle: **1.Dağlarca kâinatta bir ‘şiir mekiği’ olarak var olmuştur.** (143) **2.Dağlarca yalnızca bir dile ve şiire indirgenemeyecek bir şairdir.** “Türkçeyi yeniledi, tazeledi kısaca.” (145) **3.Dağlarca’nın şiirindeki diyalektik, metafizik ürpertiye derinden duyar ve duyurur.** “Onun şiirindeki evren tasarımı, dünya anlayışı, maddenin ve nesnenin anlamı, bu diyalektik araştırmanın içinde her şeyi şiir yapmaya yarayan o özün, yani ‘metafizik ürperti’nin varlığını ortaya koyar.” (146) **4.Dağlarca’nın ölümünden sonra Türk şiirinde büyük bir boşluk oluştu.** **5.Dağlarca’nın Çocuk ve Allah kitabı Türk şiirinin neresindedir?** Ergülen yanıtı: “Üstünde!” (148) **6.Dağlarca ‘doğal’ bir ozandır.** 68’li Hüseyin Cevahir söylemiş bunu (Yordam, 1969, Sayı 3).

KAYNAKLAR

- Soysal, Ahmet; **Arzu ve Varlık. Dağlarca'ya Bakışlar (1999)**, Yapı Kredi Yayınları, İkinci Basım, Haziran 2007, İstanbul, 117s.
- Özen, Turgay-Soysal, Ahmet, Haz.; **Dağlarca Özel Sayısı (2009)**, Hayykitap yayınları, Beyaz Özel Sayı 21, Birinci Basım, Şubat 2009, İstanbul, 93 s.
- Ertop, Konur-Kılıçarslan, Özgen, Haz.; **Fazıl Hüsnü Dağlarca (2009)**, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Genişletilmiş ikinci basım, 2011, Ankara, 496 s.
- Mısırlı, Ertan, Haz.; **Türkçem Benim Ses Bayrağım. Fazıl Hüsnü Dağlarca 100 Yaşında (2014)**, Yapı Kredi yayınları, Birinci Basım, Ekim 2014, İstanbul, 111 s.
- Ergülen, Haydar; **Dağlarca İçin 94 Cümle (2015)**, Tekin Yayınları, Birinci Basım, Aralık 2015, İstanbul, 149 s.